

COMMUNITY PROJECT

"GEZONDE VOEDINGSKEUZES STIMULEREN BIJ GEZINNEN MET KINDEREN OP
DE BASISCHOOL MET EEN LAGE SOCIAAL-ECONOMISCHE STATUS"

18 MAART 2022

SOZP eindwerk Bachelor geneeskunde

OPGESTELD DOOR

SOPHIE DE BONDT
VERONI STOLK
NICKY SLOOT
MAUD GEERTS
KELSEY WEUSTINK
RENSKE SCHEERDER

ONDER SUPERVISIE VAN A.M.C ISRAËL
OPDRACHTGEVERS: ARNE MELLAARD, WILMA
WUBBEN EN PETER VAN DER LINDEN

525814-525814sb@eur.nl

520715-520715vs@eur.nl

531692-531692ns@eur.nl

532088-532088mg@eur.nl

471489-471489kw@eur.nl

532086-532086rs@eur.nl

Aantal woorden: 4451

1. Voorwoord

In het kader van ons community project, als onderdeel van de opleiding geneeskunde aan het Erasmus MC, hebben wij in opdracht van de gemeente Dordrecht en de GGD ZHZ onderzoek gedaan naar voedingskeuzes bij gezinnen met een lage sociaaleconomische positie. Met ons onderzoek hebben wij gepoogd inzicht te krijgen in hoe de gemeente en de GGD gezonde voedingskeuzes kunnen stimuleren bij deze gezinnen.

Ondanks verschillende ups-en downs gaande het proces, bleven wij met zijn allen flexibel en veerkrachtig en zijn we tot dit eindproduct gekomen. Wij willen dan ook onze begeleidster, Adriana Israël, bedanken voor al haar adviezen en feedback tijdens dit proces. Daarnaast willen wij ook nog de directrice van de Regenboogschool, Kim Bouwmeester, bedanken voor het verspreiden van onze oproep aan de ouders van de kinderen van de school. Verder willen wij de ouders/deelnemers bedanken voor het invullen van de vragenlijst en de aanbevelingen die zij hebben gedaan. Als laatste willen we nog de begeleiders vanuit de GGD en de gemeente bedanken, Arne Mellaard, Peter van der Linde en Wilma Wubben, voor al hun hulp en input.

Sophie de Bondt, Maud Geerts, Nicky Sloot, Veroni Stolk, Renske Scheerder en Kelsey Weustink, Rotterdam 18 maart 2022.

2. Samenvatting

Inleiding: Personen die opgroeien in wijken met een laag sociaal-economische positie (SEP) hebben minder gezonde voedingsgewoonten. Gezinnen zijn een belangrijke doelgroep voor de preventie van obesitas en het stimuleren van een gezond voedingspatroon. Het is nog onbekend hoe we gezinnen met een lage SEP, zoals in Dordrecht, door middel van een basisschool interventie kunnen stimuleren om gezonde voedingskeuzes te maken.

Methode: Middels een Pubmed Search is er informatie verkregen over welke bestaande interventies voor het stimuleren van gezonde voedingskeuzes op basisscholen het beste werkt. Daarnaast is met behulp van interviews en vragenlijsten informatie verkregen van ouders over de factoren die een rol spelen bij het maken van gezonde voedingskeuzes bij gezinnen met een lage SEP in Dordrecht.

Resultaten: Uit het literatuuronderzoek is gebleken dat interventies die gebruik maken van educatie in combinatie met workshops, gratis groente en fruit en recepten de grootste significante effecten hadden op obesitas markers, toename van de consumptie van groente en fruit en de afname van de consumptie van ongezonde snacks. Uit het veldwerkonderzoek is gebleken dat met name motivatie, tijd en geld belangrijke belemmerende factoren zijn voor ouders voor het maken van gezonde voedingskeuzes.

Conclusie: De gemeente Dordrecht kan helpen bij het stimuleren van gezonde voedingskeuzes bij gezinnen met een lage SEP door middel van educatie aan kinderen over, en het proeven van gezond eten op basisscholen. Dit kan leiden tot een toename van consumptie van gezonde voeding, een lagere BMI en daardoor een betere gezondheid van kinderen met een lage SEP in Dordrecht.

Aantal woorden: 249

3. Inhoudsopgave

1. Voorwoord.....	2
2. Samenvatting	3
3. Inhoudsopgave	4
4. Inleiding	6
5. Methode	8
5.1 Literatuuronderzoek.....	8
5.1.1 Zoekstrategie	8
5.1.2 Inclusie- en exclusiecriteria.....	8
5.1.3 Data extractie.....	9
5.1.4 Data-analyse.....	9
5.2 Veldwerk	9
5.2.1 Vragenlijst	10
5.2.2 Procedure vragenlijst	10
5.2.3 Interviews.....	10
5.2.4 Procedure interviews.....	10
5.2.5 Data-analyse.....	10
6. Resultaten.....	12
6.1 Literatuur	12
6.1.1 Zoekresultaten	12
6.1.2 Karakteristieken	13
6.1.3 Interventies van de artikelen	14
6.1.4 Resultaten van de artikelen.....	16
6.2 Veldwerk	24
6.2.1 Demografische gegevens	24

6.2.2 Eetgewoonten kinderen	25
6.2.3 Eetgewoonten thuis	25
6.2.4 Budget voor eten.....	25
6.2.5 Gezonde voedingskeuzes.....	26
6.2.6 Mening ouders gezondere opties.....	26
6.2.7 Kort interview	26
7 Discussie	27
7.2 Limitaties literatuuronderzoek	30
7.3 Limitaties veldwerkonderzoek.....	30
8 Conclusie	30
9 Aanbeveling.....	30
10. Referenties.....	32
11. Bijlagen	35
11.1 Bijlage 1: vragenlijst	35
11.2 Bijlage 2: antwoorden op de vragenlijst.....	43
11.3 Bijlage 3: interview	48
11.4 Bijlage 4: verantwoordingsformulier gebruik persoonsgegevens	49
11.5 Bijlage 5: toestemmingsformulier	52
11.6 Bijlage 6: logboek.....	54

4. Inleiding

Een gezond eetpatroon is essentieel voor de gezondheid gedurende het hele leven ¹. Er zijn uitgebreide richtlijnen opgesteld wat betreft gezonde voeding ². Hieronder wordt ten eerste het eten en drinken van gezonde voedingsmiddelen verstaan. Voorbeelden van gezonde voedingsmiddelen zijn groente en fruit, volkoren producten, noten, zuivel en thee. Ten tweede valt een gezond eetpatroon hier ook onder, zoals ten minste 2 stuks fruit per dag, enkele porties zuivel per dag en één keer per week vis eten.

Talrijke onderzoeken hebben aangetoond dat personen die opgroeien in sociaal-economisch achtergestelde wijken minder gezonde voedingsgewoonten hebben ^{3,4}. Dit kan bijdragen aan een hogere prevalentie van obesitas en voedingsgerelateerde chronische ziekten zoals diabetes en hart- en vaatziekten ⁵. Steeds meer kinderen van basisschoolleeftijden zijn tegenwoordig te zwaar. Het percentage 2- tot 25-jarigen met overgewicht groeit gestaag ⁶. In 2000 was nog 12,5 procent van de kinderen en jongeren te zwaar, in 2018 was dat 15,8 procent. Daarnaast hebben kinderen in gebieden met een over het algemeen lage sociaal-economische positie (SEP) 20 tot 60 procent meer kans op overgewicht of obesitas in vergelijking met kinderen met een hoge SEP ⁷.

Jonge kinderen en hun ouders zijn een belangrijke doelgroep bij de preventie van obesitas en het stimuleren van een gezond voedingspatroon. Kinderen doen in de eerste jaren van hun leven kennis op over voeding, voedingsvoorkeuren en eetgewoonten die de basis kunnen vormen voor levenslange eetgewoonten ⁸. De basisschool kan één van de eerste instellingen zijn waar kinderen gezonde eetgewoonten en gedragsnormen leren die tot in de volwassenheid tot een goede gezondheid leidt.

Eerder onderzoek heeft aangetoond dat schoolinterventies effectief zijn voor het maken van gezondere voedselkeuzes ⁹. Als voorbeeld een systematische review ⁹, die schoolinterventies in termen van hun effectiviteit heeft geëvalueerd. Deze studie toonde dat school gebaseerde interventies effectief zijn voor het voorkomen van obesitas bij kinderen door middel van het stimuleren van gezonde voedingskeuzes.

Het is nog onbekend hoe we gezinnen met een lage SEP, zoals in de Staart in Dordrecht, kunnen stimuleren om gezonde voedingskeuzes te laten maken door middel van een basisschool interventie.

De gemeente Dordrecht wil gezonde keuzes bij gezinnen met een lage SEP stimuleren en een positieve gezondheid bereiken. Het doel van dit onderzoek is om erachter te

komen welke leefstijlinterventies de gemeente kan inzetten om de gezondheid van gezinnen met een lage SEP te verbeteren.

Onze hoofdvraag luidt als volgt: “Hoe kunnen de gemeente Dordrecht en GGD ZHZ gezinnen met een laag sociaal-economische positie wonende in Dordrecht, met kinderen op de basisschool, stimuleren om gezonde keuzes te maken betreffende voeding?”

Om onze hoofdvraag te beantwoorden, onderzoeken we de volgende subvragen:

1. Welke bestaande basisschool interventies stimuleren gezonde voedingskeuzes bij gezinnen met een lage SEP?
2. Welke factoren spelen een rol bij het maken van voedingskeuzes bij gezinnen met een lage SEP in Dordrecht, vanuit het oogpunt van ouders?

De eerste subvraag wordt beantwoord middels literatuuronderzoek, de tweede subvraag wordt beantwoord met veldonderzoek.

De kinderen van nu zijn onze toekomst en daarom moet er alles aan gedaan worden om onze generatie gezond te laten opgroeien!

5. Methode

Voor dit onderzoek is er literatuuronderzoek en veldwerk uitgevoerd. Bij het literatuuronderzoek is er gekeken naar welke bestaande interventies voor het stimuleren van gezonde voedingskeuzes op basisscholen worden uitgevoerd en welke het beste werken. Bij het veldwerk zijn er interviews gehouden met ouders uit de Staart in Dordrecht over gezonde voeding en is er een online enquête verspreid. Door het literatuuronderzoek en het veldwerk te combineren wordt onderzocht welke interventies werken en wat er in de gemeente Dordrecht het best toegepast zou kunnen worden.

5.1 Literatuuronderzoek

5.1.1 Zoekstrategie

Tussen 15 en 20 februari 2022 hebben wij een zoekopdracht uitgevoerd in Pubmed. Deze bestond uit Mesh termen en synoniemen voor de volgende kernwoorden: intervention, healthy diet, child, school en low socioeconomic status (zie afbeelding 1). Zes onderzoekers hebben onafhankelijk van elkaar de artikelen gescreend op de titel en samenvatting. Vervolgens zijn de artikelen helemaal gelezen en op basis van de inclusie- en exclusiecriteria wel of niet geïncludeerd. Er is alleen gekeken naar Engels- of Nederlandstalige onderzoeken.

Afbeelding 1: zoekopdracht Pubmed

Zoekopdracht PubMed:

```
((('intervention'[Title/Abstract] OR 'trial'[Title/Abstract] OR  
'Program'[Title/Abstract] OR 'Promotion'[Title/Abstract])  
AND ('Diet, healthy'[Mesh Terms] OR 'healthy  
food'[Title/Abstract] OR 'healthy diet'[Title/Abstract] OR  
'Child Nutrition Sciences'[Mesh] OR 'Vegetables'[Mesh] OR  
'Fruit' [Mesh] OR 'Vegetables'[Title/Abstract] OR 'Fruit'  
[Title/Abstract])) AND ('Child'[Mesh] OR  
'Child'[Title/Abstract] OR 'Family'[Mesh]) AND ('elementary  
school'[Title/Abstract] OR 'school'[Title/Abstract] OR  
'preschool'[Title/abstract] OR 'students'[Title/Abstract])  
AND ('low income'[All fields] OR 'Poverty'[Mesh] OR 'Low  
Socioeconomic Status'[Title/abstract]))
```

5.1.2 Inclusie- en exclusiecriteria

In tabel 1 zijn de redenen voor inclusie en exclusie weergegeven.

Tabel 1: Inclusie- en exclusiecriteria artikelen van de zoekopdracht

Inclusiecriteria	
1	Onderzoekspopulatie met een lage SEP*
2	Demografisch vergelijkbaar met Dordrecht, Nederland (middle-to-high-income countries)
Exclusiecriteria	
1	Geen interventie op een basisschool
2	Study protocols
3	Ander onderwerp dan gezonde voeding bij kinderen
4	Locaties in 'rural' Amerika of een derde wereldland
5	Artikelen gepubliceerd voor het jaar 2000
6	Artikelen met een andere uitkomstmaat dan: consumptie van meer gezonde voeding, consumptie van meer groente en fruit, hogere consumptie van vitaminen/mineralen/essentiële voedingsstoffen, daling van BMI*, kleiner worden van taille omtrek / afname van consumptie ongezonde snacks.
7	Artikelen die alleen BMI als uitkomstmaat hebben
8	Artikelen die alleen over beweging gaan
9	Kinderen onder de 5 jaar of boven de 12 jaar
10	Naschoolse interventies
11	Interventies gericht op een schoolcafeteria

* SEP staat voor Sociaal Economische Positie

* BMI staat voor Body Mass Index

5.1.3 Data extractie

Gegevens over de karakteristieken van de geïnccludeerde studies zijn geanalyseerd door drie onderzoekers, waaronder: studiejaar, studietype, aantal deelnemers, type interventie die is toegepast en de leeftijd van de onderzochte groep. Tevens zijn de uitkomstmaten en resultaten van de artikelen genoteerd.

5.1.4 Data-analyse

De resultaten van de geïnccludeerde artikelen zijn met elkaar vergeleken op basis van hun uitkomstmaten. De uitkomstmaten hebben effect op: Body Mass Index (BMI) z-scores, verhoogde consumptie van groente/fruit en verminderde consumptie van ongezond eten. Een BMI z-score geeft aan hoeveel standaarddeviaties de BMI score van het gemiddelde af ligt.

5.2 Veldwerk

Het veldwerk bestaat uit twee delen: een online enquête met een vragenlijst en interviews met ouders van kinderen op basisschool de Regenboog.

5.2.1 Vragenlijst

De vragenlijst (bijlage 1) is in de vorm van een online enquête. Deze enquête bestaat uit 27 vragen en is door drie onderzoekers samengesteld. De vragen zijn gebaseerd op bestaande vragenlijsten over voeding en overige relevante onderwerpen betreffende onze onderzoeksvraag. De vragen zijn gericht op drie pijlers namelijk geld, motivatie en kennis. De enquête is opgedeeld in zes onderdelen: algemene gegevens, eetgewoonten van kinderen, eetgewoonten thuis, budget voor eten, gezonde voedingskeuzes en de mening van ouders over gezondere opties.

5.2.2 Procedure vragenlijst

De online enquête is ingevuld door ouders van kinderen op de basisschool. De enquête is gemaakt met het programma LimeSurvey. Deze is verspreid door de directrice van de Regenboogschool op 7 maart 2022 via de digitale nieuwsbrief van de school. De enquête kon van 7 maart tot 11 maart 2022 door ouders ingevuld worden. Deelnemers werden geïncludeerd als zij toestemming gaven om deel te nemen aan het onderzoek en als zij de enquête helemaal hadden ingevuld. Het toestemmingsformulier en informatiebrief zijn te zien in bijlage 5.

5.2.3 Interviews

Naast de enquête zijn er nog kort interviews gedaan van drie vragen (bijlage 3, tabel 2A) die achterhalen hoe ouders denken dat hun kinderen en hun gezin het best gestimuleerd kunnen worden om gezond te eten en eventuele factoren die dit beïnvloeden. Deze korte interviews zijn telefonisch afgenomen.

5.2.4 Procedure interviews

Op 25 februari 2022 zijn vijf onderzoekers naar de Regenboogschool in de wijk de Staart in Dordrecht gegaan om daar ouders te werven om deel te nemen aan het korte interview. Hier zijn e-mails/telefoonnummers van ouders verkregen. Deze ouders zijn door één onderzoeker gebeld om het korte interview mee te doen. Er is aan de telefoon mondeling toestemming gevraagd aan ouders om deel te nemen aan het onderzoek.

5.2.5 Data-analyse

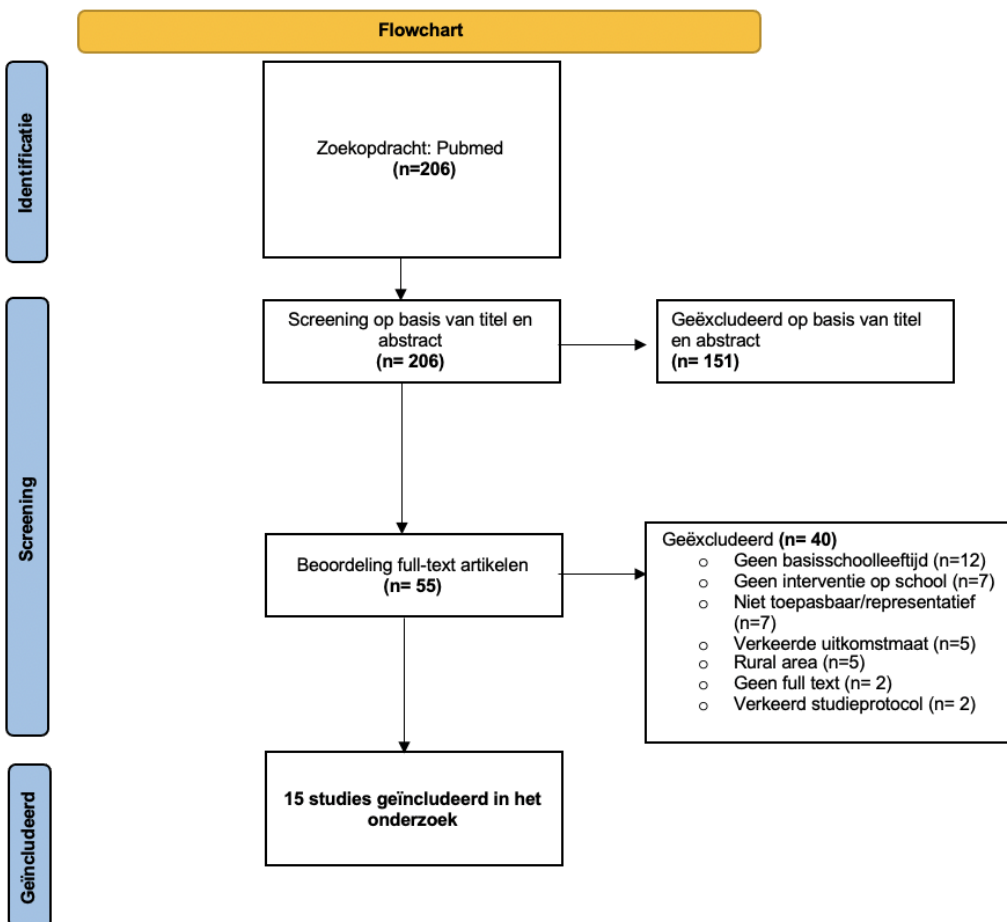
De resultaten van de enquête zijn geregistreerd via het programma LimeSurvey, overgezet in Excel en verwerkt in tabellen. De antwoorden zijn met elkaar vergeleken om een goed beeld te krijgen van de eetgewoonten van gezinnen en de mening van ouders over het stimuleren van gezonde voedingskeuzes. De korte interviews zijn door de onderzoekers opgeschreven en samengevat. De gegeven antwoorden zijn met elkaar vergeleken.

6. Resultaten

6.1 Literatuur

6.1.1 Zoekresultaten

Met onze zoekstrategie hebben we 206 artikelen gevonden. We hebben 151 artikelen geëxcludeerd op basis van titel en abstract met behulp van onze inclusie- en exclusiecriteria. De overgebleven 55 artikelen hebben we full-text geanalyseerd, waarbij 40 artikelen tijdens dit proces zijn geëxcludeerd. Uiteindelijk zijn 15 artikelen overgebleven en gebruikt voor het literatuuronderzoek. De details van het selectieproces zijn te vinden in figuur 1.

Figuur 1: Flowchart van het selectieproces voor artikelen in de studie

6.1.2 Karakteristieken

In totaal zijn er 15 artikelen ¹⁰⁻²⁴ geïnccludeerd. De karakteristieken van de geïnccludeerde artikelen zijn beschreven in tabel 2. De totale geïnccludeerde studie populatie bedroeg 240.600 personen. De leeftijden van de populaties waren tussen de vijf en 12 jaar.

Alle onderzoeken bevatten een populatie met een lage SEP. De lage SEP is in de studies met behulp van verschillende indicatoren gedefinieerd: op basis van allochtone afkomst ^{13, 15, 18, 23}, gratis lunch op school of voor een gereduceerde prijs ^{10, 12, 17, 18, 22}, op basis van plaats en school ^{11, 19, 20}, op basis van inkomen van ouders ^{14, 16, 21} of opleidingsniveau van ouders ²⁴.

Zeven van de 15 studies ^{11, 13, 15-19} waren randomised controlled trials. De rest van de studies waren quasi-experimenteel ^{10, 12, 14, 21, 23}, pre-post-interventie onderzoek ^{22, 24}, een quasi-experimentele pilotstudie¹² en een cross-sectionele vergelijking ²⁰.

Tabel 2: karakteristieken van de studies

Auteur	Jaar	Studietype	Land	Studiepopulatie (n=)	Leeftijd studiepopulatie (jr)
Alaimo ¹⁰	2015	Quasi-experimentele studie	VS	405	7-12
Ashfield-Watt ¹¹	2008	RCT	Nieuw-Zeeland	2032	7-11
Chen ¹²	2014	Quasi-experimentele pilot studie	VS	1204	5-8
Davis ¹³	2021	RCT	VS	3135	9
Franckle ¹⁴	2017	Quasi-experimentele studie multicenter interventie	VS	219762	6-13
Gatto ¹⁵	2017	RCT	VS	319	8-10
Kaufman-Shrqui ¹⁶	2016	RCT	Israël	220	4-7

Keihner ¹⁷	2017	RCT	VS	3463	8-12
Landry ¹⁸	2021	RCT	VS	468	8-11
Li ¹⁹	2019	RCT	China	1641	6
Olsho ²⁰	2015	Cross-sectionele vergelijking	VS	4696	9-12
Øverby ²⁴	2021	Pre-post interventie onderzoek	Noorwegen	1488	10-12
Sharma ²¹	2016	Quasi-experimentele studie	VS	717	6-7
Strochlic ²²	2021	Pre-/post-interventie onderzoek	VS	489	9-11
Wolfe ²³	2018	Quasi-experimentele studie	VS	561	8-12

RCT = Randomised Controlled Trial

VS = Verenigde Staten

6.1.3 Interventies van de artikelen

In de artikelen zijn verschillende interventies gebruikt. In tabel 3 staat het interventieprogramma kort weergegeven per studie. We hebben de interventies op basis van een aantal kernbegrippen geclusterd, namelijk: educatie, proeven, gratis fruit/groenten, workshops, koken, recepten en tuinieren. Dit geeft kort de essentie van het programma weer. Er is onderscheid gemaakt tussen educatie en workshops. Bij educatie werd er door een docent of een andere bevoegde (kok, diëtist) lesgegeven over gezonde voeding. Bij workshops gingen kinderen/ouders interactief aan de slag met gezonde voeding. De inhoud van workshops staat nader gespecificeerd in desbetreffende artikel. Bij tuinieren gingen de deelnemers naar schooltuintjes om groente te verbouwen.

Er waren vijf artikelen in het cluster proeven ^{10, 12, 13, 17, 18}, vijf artikelen in het cluster educatie ^{10, 14, 16, 22, 23}, vier artikelen in het cluster gratis fruit/groenten ^{11, 20, 21, 24}, vier artikelen in het cluster koken ^{12, 13, 15, 18}, drie artikelen in het cluster tuinieren ^{13, 15, 18}, twee artikelen in het cluster recepten ^{21, 22} en twee artikelen in het cluster workshops ^{16, 19}.

Tabel 3: Interventie programma per artikel

Auteur	Interventie	Cluster
Alaimo ¹⁰	Gedurende twee jaar liep het “project FIT” gefocust op voeding en lichamelijke beweging. De interventie bestaat uit: 1) educatie, 2) proeven van gezond eten, 3) marketing van gezonde voeding en 4) voorlichting aan ouders.	Proeven Educatie
Ashfield-Watt ¹¹	Gedurende 10 weken ontvingen kinderen 1 stuk vers fruit per schooldag.	Gratis fruit/groenten
Chen ¹²	Proeven van eten, kookdemonstraties op school en activiteiten gericht op thuis koken.	Koken Proeven
Davis ¹³	Kinderen kregen 18 lessen van 60 minuten. Er werd gekookt (11 lessen) of bepaalde voedingsmiddelen werden geproefd (7 lessen) <i>Programma: Texas Sprouts</i>	Koken Proeven Tuinieren
Franckle ¹⁴	De interventie was gericht op meerdere sectoren. Op school lag de focus op educatie over gezondheid voor zowel leraren als kinderen	Educatie
Gatto ¹⁵	De kinderen gingen gedurende 12 weken 1x in de week anderhalf uur koken en tuinieren. <i>Programma: LA Sprouts (nutrition, cooking and gardening program)</i>	Koken Tuinieren
Kaufman-Shriqui ¹⁶	Gedurende drie maanden (10 weken) kregen kinderen, moeders en leraren lessen (45 minuten) over gezonde voeding (groente, fruit), wat is een gezonde lunch/gezond ontbijt en over lichamelijke beweging. De moeders kregen ook workshops over het maken van ‘low-budget food’ en het maken van maaltijden voor hun kinderen.	Educatie Workshops
Keihner ¹⁷	Gedurende 10 weken kregen kinderen lessen over gezonde voeding (groente en fruit) door middel van	Proeven Recepten

	proeven. De ouders kregen wekelijks producten mee om mee te koken.	
Landry ¹⁸	Kinderen kregen 18 lessen van 60 minuten. Er werd gekookt (11 lessen) of bepaalde voedingsmiddelen werden geproefd (7 lessen). <i>Programma: Texas Sprouts</i>	Koken Proeven Tuinieren
Li ¹⁹	Gedurende 12 maanden kregen de kinderen en hun familieleden door middel van workshops en activiteiten voorlichting over gezonde voedingskeuzes en lichamelijke beweging	Workshops
Olsho ²⁰	Kinderen kregen gratis vers fruit en groenten op school	Gratis fruit/groenten
Øverby ²⁴	Kinderen kregen gratis vers fruit op school	Gratis fruit/groenten
Sharma ²¹	Gedurende 16 weken kregen kinderen wekelijks fruit en groenten aangeboden en kregen ouders recepten mee naar huis.	Gratis fruit/groenten Recepten
Strochlic ²²	Elke week kregen de kinderen les over groente en fruit, informatie over agricultuur en gezonde leefstijl. Via de nieuwsbrief kregen ouders informatie over voeding, recepten en tips voor het kopen en bereiden van voeding <i>Programma: A Harvest Of The Month</i>	Educatie Recepten
Wolfe ²³	Kinderen kregen 6 lessen over gezonde voeding. <i>Programma: Choose Health: Food, Fun and Fitness (CHFFF)</i>	Educatie

6.1.4 Resultaten van de artikelen

In tabel 4 staan de methodiek en resultaten van de artikelen weergegeven. De resultaten zullen besproken worden onder de volgende aparte kopjes: BMI en taille omtrek, verminderde inname van ongezonde snacks en inname van gezonde voeding.

Body Mass Index (BMI) en taille omtrek

Er zijn vier artikelen die met hun interventie gekeken hebben naar het effect op de BMI van kinderen ^{13, 14, 15, 19}.

Van de vier studies hebben twee studies, Gatto et al. en Li et al. ^{15, 19} een significant effect gevonden op BMI z-scores, waarbij de afname van de BMI z-scores in de interventiegroep groter was. Bij dezelfde twee artikelen werd een significante reductie gevonden van de tailleomtrek bij de kinderen in de interventiegroep. De bijbehorende waarden staan weergegeven in tabel 4. Deze artikelen behoorden tot de clusters koken, proeven, tuinieren en workshops.

De interventie van Li et al. ¹⁹ die behoort tot het cluster workshops gaf de grootste afname van de BMI z-score.

De andere twee studies, Davis et al. en Franckle et al. ^{13, 14}, vonden geen significant effect op zowel BMI z-scores en percentage van kinderen met obesitas ^{13, 14} als taille omtrek ¹³. Deze artikelen behoorden tot de clusters koken, proeven, tuinieren en educatie.

Verminderde inname van ongezonde consumpties

Er zijn acht artikelen ^{13, 14, 16, 18, 19, 21, 23, 24} die hebben gekeken naar verminderde inname van ongezonde snacks. Hieronder verstaan we de 1) inname van toegevoegde suikers en 2) consumptie van suikerhoudende dranken (frisdrank, sapjes), chips en snoep.

Van de acht artikelen toonden zes ^{16, 18, 19, 21, 23, 24} een significant verschil aan tussen de interventie- en controlegroepen wat betreft consumptie van ongezonde snacks. De bijbehorende waarden staan weergegeven in tabel 4. In alle gevallen werd bij de interventiegroep een grotere reductie van consumptie van ongezonde snacks gezien ten opzichte van de controlegroep. In de studie van Overby et al. ²⁴ bleek dit alleen significant te zijn bij kinderen met niet-hoogopgeleide ouders. Deze artikelen behoorden tot de clusters workshops, educatie, gratis groente/fruit en recepten.

Met name in de interventies die behoren tot de clusters educatie ²³, educatie in combinatie met workshops ¹⁶ en gratis groente/fruit ²⁴ werden grote effecten gezien.

Davis et al. en Landry et al. ^{13, 18} vonden geen significant verschil wat betreft de consumptie van ongezonde snacks. Deze artikelen behoorden tot de clusters koken, proeven en tuinieren.

Inname van gezonde voeding (fruit en groente)

Er zijn 14 studies ¹⁰⁻²³ die met hun onderzoek hebben gekeken naar het effect van hun interventie op de inname van gezonde voeding (groente en fruit). Het overgrote deel van deze artikelen constateerde een verhoging van groente en/of fruit inname na het uitvoeren van de interventie.

Van de 14 studies behaalden acht studies ^{10, 11, 17, 18, 19, 20, 21, 23} een significant resultaat voor verhoogde groente en fruit inname na interventie. Echter hielden de bevindingen van Ashfield-Watt et al. ¹¹ geen stand en was de groente en fruit inname van deze groep zes weken post-interventie weer gelijk aan de baseline inname.

Davis et al., Kaufman-Shirqui et al. en Chen et al. ^{12, 13, 16} toonden allen significante resultaten voor verhoogde groente inname na hun interventie. In Davis et al. en Chen et al. ^{12, 13} werd gekeken naar de introductie van gezonde producten bij het kookproces thuis door middel van het proeven van lokale onbekende/ongeliefde groenten op school. Deze manier van introductie bleek succesvol.

Strochlic et al. ²² vond alleen een significant hogere fruit inname na hun interventie.

Gatto et al. en Franckle et al. ^{14, 15} beschreven interventies, welke berusten op educatie alleen en koken in combinatie met tuinieren. Zij lieten geen verbetering of zelfs een afname zien in de absolute groente en fruit inname. Echter, de gemeten daling van groente-inname na interventie van Gatto et al. ¹⁵ was in de interventiegroep relatief kleiner dan de afname in de controlegroep.

De studies van Strochlic et al. en Oslho et al. ^{20, 22} die behoren tot de clusters educatie in combinatie met recepten ²², en de verstrekking van gratis groente en fruit ²⁰ laten een relatief grotere stijging zien in de inname van groente en fruit ten opzichte van de andere artikelen (zie tabel 4).

Tabel 4: Methodiek en resultaten van de artikelen

Auteur	Cluster	Uitkomstmaat /-maten	Meetwijze	Resultaten	Significantie
Alaimo ¹⁰	Proeven Educatie	Voedingsinname (m.n groente, fruit, suikerhoudende drankjes)	Vragenlijsten	Meer consumptie van volkoren brood	0.77 keer/dag (SE = 0.08)
				Er werd meer fruit en groente	Fruit: P=0.004 Groente:

				gegeten door de interventiegroep	P=0.03
Ashfield-Watt ¹¹	Gratis fruit/groenten	Verandering in fruit intake	Vragenlijsten	Fruit intake verhoogt	+0.39 stuks/school dag, P≤ 0.001
Chen ¹²	Koken Proeven	Bekendheid, voorkeuren en consumptie van groente Tevredenheid ouders	Pre- en post-interventie vragenlijsten en feedback	Meer bekendheid met, voorkeur voor en consumptie van groenten.	Significant voor paprika (P= 0.008), asperges (P= 0.001) en jicama (P= 0.017)
				Meer betrokkenheid van het kind bij koken thuis	P=0.008
Davis ¹³	Koken Proeven Tuinieren	Voedingsinname (m.n groente, fruit, suikerhoudende drankjes) Antropometrische gegevens	Vragenlijsten	Groente intake was hoger in de interventie groep	+ 0.48 vs. + 0.04 freq/d, P=0.02
				Er was geen effect op antropometrische gegevens of fruit intake	
				Geen verschil in consumptie suikerhoudende dranken	
Franckle ¹⁴	Educatie	BMI-z score Voedingsinname (m.n groente, fruit, suikerhoudende drankjes)	Vragenlijsten	Geen statistisch significante verschillen wat betreft het verminderen van obesitas	

				of het verhogen van fruit/groente intake	
				Afname van kinderen die frisdrank en sapjes dronken	
Gatto ¹⁵	Koken Tuinieren	Voedingsinname (m.n groente, fruit, suikerhoudende drankjes) Antropometrische gegevens	Vragenlijsten	Reductie van BMI z-scores	-0.1 vs. -0.04, P=0.01
				Meer vezelintake	+3.4% vs. -16.5%; P=0.04
				Reductie tailleomtrek	-1.2 cm(1.7%) vs. +0.1 cm(0.1%), P<0.001
				In beide groepen afname groente intake, maar minder in de interventiegroep	-0.03 eenheden/d, vs -0.2 eenheden/d; P=0.04
				Geen verschillen in fruitintake	
Kaufman-Shrqui ¹⁶	Educatie Workshops	Voedingsinname (m.n groente, fruit, water)	Interviews en vragenlijsten Choices Food	Meer groente-en fruitintake)	+39,4 vs. +16,5, P=0,001

		Gezondheidsscore voor lunch	Profiling criteria	Afname (%) van consumptie van suikerhoudende dranken in hun interventiegroep	32,8 vs. 16,6, P=0,05
		Beweging		Kennis over voeding en eetgewoonten was groter in de interventiegroep.	
Keihner ¹⁷	Proeven Recepten	Voedingsinname (m.n groente, fruit, suikerhoudende drankjes)	Voedseldagboek en interview	Meer groente- en fruitintake	0.26 cups, P<0.001
Landry ¹⁸	Koken Proeven Tuinieren	Intake van kilocalorieën en macronutriënten	Vragenlijsten	Verhoogde intake van eiwitten en verhoogde intake van groenten.	0.4% vs. -0.3%, P=0.021
				In beide groepen meer suikerintake, maar minder in de interventiegroep	0.3 vs. 2.6 g/dag, P=0.050
Li ¹⁹	Workshops	Voedingsinname (m.n groente, fruit, suikerhoudende drankjes) BMI-z scores	Vragenlijsten	Significant verschil van BMI z-score tussen interventie en control	Mean difference (MD): -0.13 (-0.26 to 0.00, P=0.048

				Vermindering tailleomtrek	-0.53 (- 1.06 tot - 0.01), P=0.047
				Verhoogde intake van fruit en groenten	MD= 0.33, 95% CI: 0.14 to 0.52, P=0.001
				Minder inname van ongezonde snacks	-0.81, P=0.010
Olsho ²⁰	Gratis fruit/groent en	Voedingsinna me (groente en fruit)	Interviews	Groente- en fruitintake was groter; ook buiten school meer consumptie.	0.32 cups per dag; P<0.001
Øverby ²⁴	Gratis fruit/groent en	Inname van ongezonde snacks		Vragenlijsten Afname van 6,9 naar 4,6 keren per week	P<0.001
Sharma ²¹	Gratis fruit/groent en Recepten	Voedingsinna me (m.n groente, fruit, suikerhoudend e drankjes)	Vragenlijsten	Meer fruitconsumpti e	+ 0.12 cups/1000 kcal/dag, P = 0.046
				Meer groenteconsu mptie	+ 0.11 cups/1000 kcal/dag P=0.049
				Meer vezelintake	+ 0.84 g/1000 kcal/dag P=0.034
				Minder suikerintake	- 0.66 theelepels/ 1000 kcal/day, P=0.014

Strochlic ²²	Educatie Recepten	Kennis, houding en gedrag ten opzichte van voeding (groente en fruit)	Vragenlijsten	Meer consumptie van groente en fruit	0,54 per dag, 95% CI: 0,05 tot 1,03 P=0,03
Wolfe ²³	Educatie	Voedingsinname (m.n groente, fruit, suikerhoudende drankjes)	Vragenlijsten	Meer groente intake	Van 1,5 naar 2 keer P<0.001
				Meer fruitintake	Van 1,75 naar 2,25 keer P<0.001
				Vermindering suikerhoudende dranken	-0.4 (1.3) P<0.001
				Er werd meer water en magere melk gedronken, meer gezonde snacks en volkoren producten gegeten	Alle P< 0.001

6.2 Veldwerk

6.2.1 Demografische gegevens

De demografische gegevens zijn weergegeven in tabel 5. In totaal zijn er tien vragenlijsten afgenomen, de antwoorden op deze vragenlijsten zijn te zien in bijlage 2. Hiervan was meer dan de helft vrouw (66,7%) en de meeste bevroagden waren tussen de 30-40 jaar oud (55,6%). Het grootste gedeelte van de ouders had als opleidingsniveau MBO (44,4%). De meerderheid had een gezin met één kind (44,4%) waarbij de meest voorkomende leeftijd van de kinderen tussen de 8-12 jaar (38,9%) lag.

Tabel 5 demografische gegevens   Totaal % (n=9)

Geslacht Man Vrouw	 33,3% (3) 66,7% (6)
Leeftijd (jaar) 20-30 30-40 40-50	 22,2% (2) 55,6% (5) 22,2% (2)
Hoeveel kinderen 1 2 3 4	 44,4% (4) 22,2% (2) 22,2% (2) 11,1% (1)
Leeftijd kinderen (jaar) < 4 4-8 8-12 >12	 22,2% (4) 27,8% (5) 38,9% (7) 11,1% (2)
Opleidingsniveau MAVO/VMBO MBO HBO WO	 11,1% (1) 44,4% (4) 22,2% (2) 22,2% (2)

Bron inkomsten	
Loondienst	66,7% (6)
Uitkering	0,00% (0)
ZZP'er	22,2% (2)
Zeg ik liever niet	11,1% (1)

6.2.2 Eetgewoonten kinderen

Een overzicht van de resultaten is weergegeven in tabel 1A in bijlage 2. Van de ouders gaf 44,4% aan dat ze, op een schaal van 1-10, een 7 scoren op het gezond eten met het gezin. De meeste ouders gaven aan dat hun kind één stuk fruit per dag at (66,7%). Er waren geen kinderen die niet elke dag een stuk fruit aten. Daarentegen waren er wel kinderen die niet elke dag groente aten (22,2%). De meeste kinderen kregen water (55,6%) en siroop (33,3%) mee naar school. Als tussendoortje kregen de meeste kinderen fruit (66,7%) en als lunch brood (44,4%). Daarnaast kregen de meeste kinderen nog melk mee naar school als extra tussendoortje (44,4%).

6.2.3 Eetgewoonten thuis

Een overzicht van de resultaten is weergegeven in tabel 1B in bijlage 2.

Uitgaande van de ingevulde vragenlijsten bleek dat in de meeste gevallen de boodschappen gedaan worden door beide ouders. Ook is hieruit naar voren gekomen dat het eten meestal verzorgd wordt door ofwel de moeder alleen, ofwel door de beide ouders: samen of afgewisseld van elkaar (beiden 44,4%). In 100% van de gevallen werd het eten thuis zelf gekookt. Er werd in deze groep dus geen gebruik gemaakt van afhaal voorzieningen, magnetronmaaltijden of kant en klare maaltijden. Ouders gaven vooral aan groenten een gezonde keuze te vinden. Daarbij werden ook maaltijden in de vorm van aardappels/rijst, vlees en groenten genoemd als gezonde keuze.

Alle ouders gaven aan dat zij bewust kiezen voor gezondere voedsel opties (zoals kiezen voor een product met minder suiker).

6.2.4 Budget voor eten

Alle ouders gaven aan de boodschappen te doen bij de supermarkt. Een klein gedeelte ging daarnaast naar de markt (11,1%). In deze groep maakte niemand gebruik van de voedselbank. De meeste ouders gaven aan meer dan 75 euro per week aan boodschappen voor het hele gezin uit te geven (66,7%). Niemand besteedde minder dan 25 euro per week aan boodschappen.

Van de ouders gaf 77,8% aan naar hun gevoel genoeg budget te hebben voor boodschappen. Het grootste gedeelte (55,6%) gaf dan ook aan hun koopgedrag niet te veranderen als zij meer budget zouden hebben. Van de ouders gaf 44,4% aan wel hun koopgedrag aan te passen als zij meer budget hebben. Zij zouden dit doen in de vorm van het kopen van versere producten, meer A-merken en meer fruit en groenten. Een overzicht van de resultaten is weergegeven in tabel 1C in bijlage 2.

6.2.5 Gezonde voedingskeuzes

Slechts 22,2% van de ouders gaf aan ooit voorlichting te hebben gehad over gezonde voeding. Dit kregen zij in de vorm van informatie over de schijf van vijf en lessen die zij volgden op bijvoorbeeld de huishoudschool.

De voornaamste reden die voor de ouders de keuze voor gezonde opties moeilijker maakt, is het feit dat zij aangeven niet altijd zin of tijd te hebben om te koken. Dit werd door zes van de ouders genoemd. Een andere reden die drie keer genoemd werd is geld.

Ouders gaven aan dat dingen die het makkelijker zouden maken om gezonde keuzes te maken dingen zijn zoals meer tijd, meer geld en meer van tevoren plannen wat je die week gaat eten. Dingen die het lastiger maken zijn dingen zoals motivatie en tijd.

Een overzicht van de resultaten is weergegeven in tabel 1D in bijlage 2.

6.2.6 Mening ouders gezondere opties

Van de ouders gaf 88,9% aan dat zij denken dat voorlichting over gezonde voeding gezinnen zou helpen om voor gezonde opties te kiezen. Redenen die zij hiervoor gaven waren bijvoorbeeld verhogen van bewustwording en het feit dat je zo kinderen kan helpen nieuw eten te proeven en te ontdekken. Wel gaven ze ook aan dat de vorm van de voorlichting belangrijk is en dat het niet moet doorschieten. Een overzicht van de resultaten is weergegeven in tabel 1E in bijlage 2.

De ouders gaven aan dat manieren waarop de gemeente Dordrecht hun gezin het beste kan helpen bij het maken van gezonde voedselkeuzes dingen zijn zoals het geven van makkelijke recepten en op alle scholen fruit en gezonde keuzes voor de kinderen toegankelijker maken. In afbeelding 2 zijn antwoorden op een aantal vragen te zien.

6.2.7 Kort interview

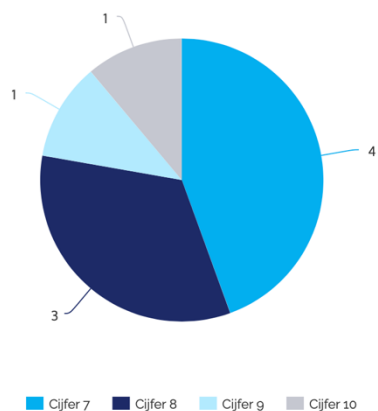
Voor dit korte interview zijn ouders van de basisschool de Staart gebeld met drie vragen (zie bijlage 3). De ouders gaven de volgende voorbeelden aan bij hoe de gemeente Dordrecht kan helpen bij het stimuleren van gezonde voedingskeuzes: voedingspakket met recepten aanbieden aan de ouders en kinderen, het goedkoper maken van groente en fruit, onderwijs geven op de basisschool over gezonde voeding en daarbij de kinderen gezond eten laten proeven.

De volgende factoren belemmeren de ouders in het maken van gezonde voedingskeuzes: groente en fruit zijn te duur, weinig tijd van de ouders om nieuwe recepten op te zoeken en uit te proberen en kinderen die niet gewend zijn aan de smaak van gezond eten en het daarom niet lusten.

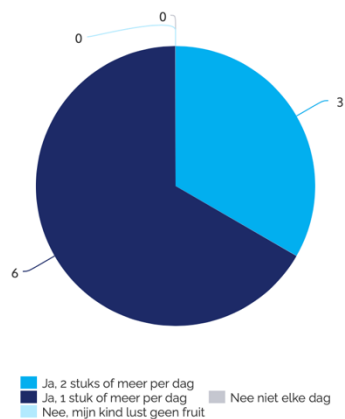
Voor de meeste ouders was de gezondheid van kinderen de voornaamste motivatie om voor gezonde voeding te kiezen.

88,9% van de ouders denkt dat voorlichting over gezonde voeding in het basisonderwijs zou helpen om voor gezondere opties te kiezen

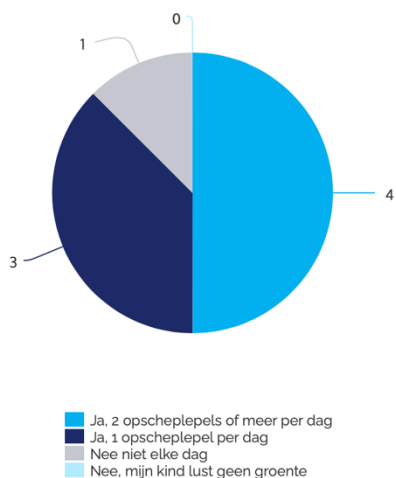
Afbeelding 2: Taartdiagrammen van een aantal vragen uit het interview

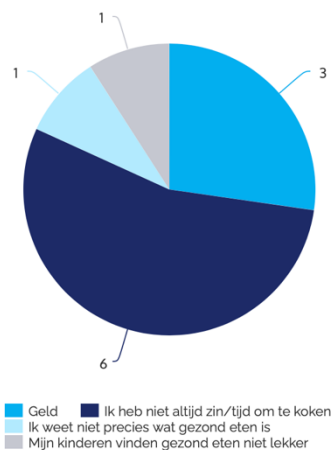
Op een schaal van 1 tot 10, hoe gezond vindt u dat uw gezin eet?

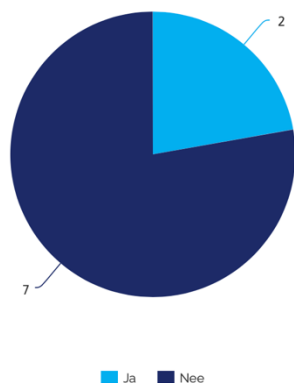
Eet uw kind elke dag fruit?

Eet uw kind elke dag groente?

Wat zijn redenen die een gezonde(re) keuze voor ouders moeilijk(er) maken?

Heeft u zelf wel eens voorlichting gehad over gezonde voeding?

Toelichting (n=2):

- Ja, over de schijf van vijf
- Ja, vroeger op de huishoudschool

7. Discussie

In dit community project is onderzocht hoe de gemeente Dordrecht en de GGD ZHZ gezonde voedingskeuzes kunnen stimuleren bij gezinnen wonende in Dordrecht met een lage sociaal-economische positie. Er is gekeken naar de effecten van eerder uitgevoerde interventies op basisscholen en factoren die een rol spelen bij ouders als het aankomt op gezonde voedingskeuzes maken.

Uit de resultaten van het literatuuronderzoek blijkt dat met name interventies die zich richten op educatie gecombineerd met workshops, het proeven van eten en het krijgen van gratis fruit en/of groente de grootste effecten hadden op het stimuleren van gezond gedrag bij kinderen. De kinderen lieten bij deze interventies een toename van de consumptie van groente en/of fruit zien, een vermindering van de inname van ongezond voedsel en drinken of een afname van obesitas markers (zoals de BMI z-score) bij kinderen.

In het veldwerkonderzoek kwam naar boven dat het kiezen voor gezonde voeding makkelijker zou kunnen worden gemaakt voor ouders als zij meer tijd zouden hebben voor het koken, meer geld zouden hebben en beter hun maaltijden zouden plannen aan het begin van de week. Beperkende factoren waren dan vooral ook motivatie, tijd, geld en het feit dat kinderen 'gezonde voeding' niet lusten. Educatie, het proeven van gezond eten en het aanbieden van gratis groente of fruit komen zowel bij literatuuronderzoek als veldwerkonderzoek uit als effectieve interventies. Ook het geven van recepten wordt bij zowel het literatuuronderzoek als het veldwerkonderzoek gezien als een effectief middel om gezondere voedingskeuzes te bevorderen. Door aan te sluiten bij de wensen en behoeften van ouders met interventies die bewezen effectief zijn, kan de gemeente Dordrecht en de GGD ZHZ helpen een gezonder eetpatroon van kinderen op basisscholen in wijken met een lage SEP te stimuleren. Zo kan worden bijgedragen aan het verminderen van ongezond gedrag bij kinderen met een lage SEP en mogelijk zelfs overgewicht en obesitas in deze groep. Indien dit effectief blijkt, kan dit ook worden toegepast in andere wijken en gemeenten met een lage SEP.

In de geïncludeerde artikelen werd over het algemeen gebruik gemaakt van grote studie populaties. Dit heeft ertoe geleid dat het minder waarschijnlijk is dat de uitkomsten van deze studies zullen berusten op toevalsbevindingen. Hierdoor zijn de resultaten van het literatuuronderzoek meer betrouwbaar. Ook hebben wij een grote variatie aan interventies onderzocht waardoor wij een breed beeld van relevante mogelijkheden hebben gekregen. Dit zijn sterke punten van het onderzoek.

Tijdens het veldwerk hebben we veel open vragen gesteld waardoor de ouders veel ruimte kregen voor eigen inbreng van hun meningen en suggesties. Hierdoor hebben we van de ouders zelf gehoord waar de gemeente Dordrecht hen het beste bij kan helpen om gezonde voedingskeuzes te stimuleren. Deze informatie is voor het

onderzoek essentieel geweest aangezien zij zelf uit de beoogde doelgroep komen. De hieruit voortgekomen resultaten zijn dus zeer relevant voor de gemeente Dordrecht.

7.2 Limitaties literatuuronderzoek

In veel van de onderzoeken werd, hoewel significant, een relatief kleine verandering van de uitkomstmaten waargenomen. Deze verandering lijkt op individueel niveau misschien klein. Echter, uitgaande van de preventieparadox van Rose ²⁵, kan dit op populatieniveau wel een relevant effect hebben op de gezondheid.

Een deel van de geïncludeerde studies maakte gebruik van een niet-gerandomiseerde populatie. Dit kan tot confounding bias hebben geleid en als effect hebben dat de resultaten berusten op kenmerken van de studiepogulaties in plaats van de interventie. Dit kan de resultaten hebben beïnvloed.

De geïncludeerde artikelen hadden niet allemaal dezelfde uitkomstmaat. Hoewel het hierdoor lastiger werd de resultaten van de artikelen met elkaar te vergelijken, maakte dit het wel mogelijk om een breder scala aan interventies te onderzoeken die voor het onderzoek relevant waren.

7.3 Limitaties veldwerkonderzoek

De onderzochte populatie was klein waardoor er gelimiteerd opties en meningen zijn gedeeld met als mogelijk gevolg dat we een minder compleet beeld van onze doelgroep hebben. Daarnaast kan er sprake zijn van een informatiebias, aangezien de ouders zich er wellicht van bewust waren wat wenselijke antwoorden zijn. Het effect hiervan kan zijn geweest dat ze de vragenlijsten “gezonder” hebben ingevuld en minder belemmerende factoren hebben genoemd. Bovendien kan er sprake zijn van een selectiebias in de onderzoekspogulatie, waardoor niet alle subgroepen in de doelgroep vertegenwoordigd zijn. Hierdoor kan het zijn dat de resultaten van de vragenlijsten niet alle problemen weergeven die in de doelgroep een rol spelen (denk aan laaggeletterdheid of een taalbarrière). Dit heeft gevolgen voor de representativiteit van de resultaten.

Het doel was vooral de mensen bereiken die een lage SEP hebben. Kijkend naar het opleidingsniveau van de ouders, bleek dat de lijsten zijn ingevuld door verschillende lagen uit de samenleving en dus niet alleen door mensen met een lage SEP. De opleidingsniveaus liepen namelijk erg uiteen. In toekomstig onderzoek kan worden gezorgd dat alleen ouders met een wat lager opleidingsniveau en daarmee lagere SEP meedoen aan het onderzoek. Op die manier zullen de resultaten relevanter zijn voor de doelgroep.

8. Conclusie

Op basis van zowel ons literatuurstudie als veldwerk onderzoek kan worden gesteld dat de gemeente Dordrecht kan helpen bij het stimuleren van gezonde voedingskeuzes bij

gezinnen met een lage SEP door middel van educatie aan kinderen over, en het proeven door kinderen van gezond eten op basisscholen. Dit kan worden geconcludeerd op basis van wensen van ouders en de effectiviteit van onderzochte interventies.

Dit kan leiden tot een toename van consumptie van gezonde voeding, een lagere BMI en daardoor een betere gezondheid van de kinderen met een lage SEP in Dordrecht.

9. Aanbeveling

Onze aanbeveling aan de gemeente Dordrecht zijn gebaseerd op de resultaten die wij bij dit onderzoek hebben verzameld. Wij adviseren de kinderen één keer in de week in een daarvoor bestemd lesuur kennis te laten maken met een gezond product (groente/fruit). Er wordt aandacht besteed aan waar het product vandaan komt en hoe het hier terecht komt zodat de kinderen leren over de achtergrond. Daarnaast kan dit lesuur gebruikt worden om kinderen te leren wat gezonde voedingsproducten zijn en hoe een gezond eetpatroon eruit ziet. Tijdens de lessen zullen de kinderen het product ook proeven. Zo wordt er op een leerzame manier geëxperimenteerd met verschillende soorten gezonde producten.

Na afloop van het lesuur krijgen de kinderen makkelijke recepten mee naar huis waar dit product in terug komt. De kosten van de ingrediënten zullen zo laag mogelijk worden gehouden, aangezien sommige ouders aangaven dat financiën een rol spelen bij het maken van gezonde keuzes. Ook wordt rekening gehouden met de bereidingstijd. Op deze manier kunnen de kinderen samen met hun ouders de gezonde producten op een laagdrempelige manier implementeren in hun dagelijks leven. Bovendien zal het de ouders helpen die hebben aangegeven dat hun kinderen weinig nieuwe dingen willen proberen. Met deze interventie zullen kinderen op school al enthousiast gemaakt worden over bepaalde producten en zo waarschijnlijk meer openstaan om de gezonde producten te proberen.

Als aanvulling hierop zouden de kinderen en ouders eventueel ook voorzien kunnen worden van een voedselpakket met ingrediënten die voor deze recepten nodig zijn. Op deze manier wordt het extra laagdrempelig, makkelijk en vooral goedkoop. Ook helpt het ouders die aangaven weinig zin of tijd te hebben om te koken, omdat ze op deze manier niet heel lang hoeven na te denken over het samenstellen van een maaltijd en kost het maken van de maaltijd ook relatief weinig moeite.

10. Referenties

1. RIVM. Gezonde voeding , <https://www.rivm.nl/voedsel-en-voeding/gezonde-voeding> (2022).
2. Gezondheidsraad. Richtlijnen goede voeding 2015, <https://www.gezondheidsraad.nl/documenten/adviezen/2015/11/04/richtlijnen-goede-voeding-2015> (2015).
3. Giskes K, Avendano M, Brug J, et al. A systematic review of studies on socioeconomic inequalities in dietary intakes associated with weight gain and overweight/obesity conducted among European adults. *Obes Rev* 2010. DOI: 10.1111/j.1467-789X.2009.00658.x [doi].
4. Darmon N and Drewnowski A. Does social class predict diet quality?. *Am J Clin Nutr* 2008. DOI: 87/5/1107 [pii].
5. James WP, Nelson M, Ralph A, et al. Socioeconomic determinants of health. The contribution of nutrition to inequalities in health. *BMJ* 1997. DOI: 10.1136/bmj.314.7093.1545 [doi].
6. Centraal Bureau van Statistiek. Kwart 18- tot 25- jarigen te zwaar, <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2019/15/kwart-18-tot-25-jarigen-te-zwaar> (2019).
7. Anonymous From Crisis to Opportunity: Reforming Our Nation's Policies to Help All Children Grow Up Healthy [Internet] 2021.
8. Zarnowiecki D, Sinn N, Petkov J, et al. Parental nutrition knowledge and attitudes as predictors of 5-6-year-old children's healthy food knowledge. *Public Health Nutr* 2012. DOI: 10.1017/S1368980011003259 [doi].
9. Rose K, O'Malley C, Eskandari F, et al. The impact of, and views on, school food intervention and policy in young people aged 11-18 years in Europe: A mixed methods systematic review. *Obes Rev* 2021. DOI: 10.1111/obr.13186 [doi].
10. Alaimo K, Carlson JJ, Pfeiffer KA, et al. Project FIT: A School, Community and Social Marketing Intervention Improves Healthy Eating Among Low-Income Elementary School Children. *J Community Health* 2015. DOI: 10.1007/s10900-015-0005-5 [doi].
11. Ashfield-Watt PA, Stewart EA and Scheffer JA. A pilot study of the effect of providing daily free fruit to primary-school children in Auckland, New Zealand. *Public Health Nutr* 2009. DOI: 10.1017/S1368980008002954 [doi].
12. Chen Q, Goto K, Wolff C, et al. Cooking up diversity. Impact of a multicomponent, multicultural, experiential intervention on food and cooking behaviors among

elementary-school students from low-income ethnically diverse families. *Appetite* 2014. DOI: S0195-6663(14)00211-6 [pii].

13. Davis JN, Pérez A, Asigbee FM, et al. School-based gardening, cooking and nutrition intervention increased vegetable intake but did not reduce BMI: Texas sprouts - a cluster randomized controlled trial. *Int J Behav Nutr Phys Act* 2021. DOI: 10.1186/s12966-021-01087-x [doi].

14. Franckle RL, Falbe J, Gortmaker S, et al. Student obesity prevalence and behavioral outcomes for the massachusetts childhood obesity research demonstration project. *Obesity (Silver Spring)* 2017. DOI: 10.1002/oby.21867 [doi].

15. Gatto NM, Martinez LC, Spruijt-Metz D, et al. LA sprouts randomized controlled nutrition, cooking and gardening programme reduces obesity and metabolic risk in Hispanic/Latino youth. *Pediatr Obes* 2017. DOI: 10.1111/ijpo.12102 [doi].

16. Kaufman-Shriqui V, Fraser D, Friger M, et al. Effect of a School-Based Intervention on Nutritional Knowledge and Habits of Low-Socioeconomic School Children in Israel: A Cluster-Randomized Controlled Trial. *Nutrients* 2016. DOI: 10.3390/nu8040234 [doi].

17. Keihner A, Rosen N, Wakimoto P, et al. Impact of California Children's Power Play! Campaign on Fruit and Vegetable Intake and Physical Activity among Fourth- and Fifth-Grade Students. *Am J Health Promot* 2017. DOI: 10.4278/ajhp.141125-ARB-592 [doi].

18. Landry MJ, van den Berg, A. E., Hoelscher DM, et al. Impact of a School-Based Gardening, Cooking, Nutrition Intervention on Diet Intake and Quality: The TX Sprouts Randomized Controlled Trial. *Nutrients* 2021. DOI: 10.3390/nu13093081 [doi].

19. Li B, Pallan M, Liu WJ, et al. The CHIRPY DRAGON intervention in preventing obesity in Chinese primary-school-aged children: A cluster-randomised controlled trial. *PLoS Med* 2019. DOI: 10.1371/journal.pmed.1002971 [doi].

20. Olsho LE, Klerman JA, Ritchie L, et al. Increasing Child Fruit and Vegetable Intake: Findings from the US Department of Agriculture Fresh Fruit and Vegetable Program. *J Acad Nutr Diet* 2015. DOI: S2212-2672(14)01888-7 [pii].

21. Sharma SV, Markham C, Chow J, et al. Evaluating a school-based fruit and vegetable co-op in low-income children: A quasi-experimental study. *Prev Med* 2016. DOI: S0091-7435(16)30195-5 [pii].

22. Storchlic R, Woodward-Lopez G, Hewawitharana S, et al. A Harvest of the Month Curriculum Increases Fruit and Vegetable Intake among 4th-6th Grade Students. *J Sch Health* 2021. DOI: 10.1111/josh.13066 [doi].

23. Wolfe WS, Scott-Pierce M and Dollahite J. Choose Health: Food, Fun, and Fitness Youth Curriculum Promotes Positive Behaviors. J Nutr Educ Behav 2018. DOI: S1499-4046(17)30891-6 [pii].

24. Øverby NC, Klepp KI and Bere E. Introduction of a school fruit program is associated with reduced frequency of consumption of unhealthy snacks. Am J Clin Nutr 2012. DOI: 10.3945/ajcn.111.033399 [doi].

25. Rose G. Sick individuals and sick populations. ; 1985.

11. Bijlagen

11.1 Bijlage 1: vragenlijst

Gezonde voedingskeuzes gemeente Dordrecht

Welkom! Wij zijn zes geneeskundestudenten uit het Erasmus MC in Rotterdam. Voor onze opleiding zijn we bezig met een maatschappelijk project in samenwerking met gemeente Dordrecht. Wij doen onderzoek naar hoe de gemeente kan helpen bij het maken van gezonde voedingskeuzes bij gezinnen in Dordrecht.

Welkom! Wij zijn zes geneeskundestudenten uit het Erasmus MC in Rotterdam. Voor onze opleiding zijn we bezig met een maatschappelijk project in samenwerking met gemeente Dordrecht. Wij doen onderzoek naar hoe de gemeente kan helpen bij het maken van gezonde voedingskeuzes bij gezinnen in Dordrecht.

Wij hebben uw mening hard nodig en zouden graag een aantal vragen willen stellen door middel van deze vragenlijst. Uw mening is ons goud waard en alle gedachtes of ideeën zijn welkom.

Het invullen van de vragenlijst is volledig anoniem. U kunt op deze link klikken voor meer informatie over hoe we de gegevens verwerken. Mocht u nog vragen hebben, dan kunt u contact opnemen via gezondevoeding027@gmail.com.

Alvast bedankt voor het invullen van deze vragenlijst!

Er zijn 27 vragen in deze enquête

Toestemming deelname

Via de volgende link vindt u alle informatie betreffende toestemming en privacy.

[Informatie en toestemmingsformulier - Google Documenten](#)

Mocht u vragen hebben dan kunt u deze mailen naar gezondevoeding027@gmail.com

.

Toestemmingsformulier

- Ik heb de informatiebrief over het onderzoek gelezen. Ook kon ik vragen stellen. Ik had genoeg tijd om te beslissen of ik meedoe.

- Ik weet dat meedoen vrijwillig is. Ook weet ik dat ik op ieder moment kan beslissen om toch niet mee te doen met het onderzoek. Of om ermee te stoppen. Ik hoef dan niet te zeggen waarom ik wil stoppen.
- Ik geef toestemming voor het verzamelen, verwerken en bewaren van mijn gegevens zoals omschreven in de informatiebrief.
- Ik weet dat gedurende het onderzoek mijn gegevens verzameld, verwerkt en bewaard worden in het Erasmus MC en mogelijk ook bij partners binnen het onderzoek. Ik ben erover geïnformeerd dat hier mogelijk andere wetten en regels gelden rondom de bescherming van persoonsgegevens. Ik ben ervan op de hoogte dat het Erasmus MC maatregelen neemt om een gelijkwaardig beschermingsniveau te garanderen.

Geeft de deelnemer toestemming voor deelname aan de vragenlijst? *

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- ☐ Ja
- ☐ Nee

Algemene informatie

Wat is uw leeftijd? *

Vul uw antwoord hier in:

•

Wat is uw geslacht? *

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- ☐ Man
- ☐ Vrouw
- ☐ Andere

Hoeveel kinderen heeft u? *

Vul uw antwoord hier in:

Wat is/zijn de leeftijd(en) van uw kind(eren)?

Vul uw antwoord(en) hier in:

- Kind 1
- Kind 2
- Kind 3
- Kind 4
- Kind 5

Wat is de bron van uw inkomsten? *

Selecteer alle mogelijkheden:

- ☐ Loondienst
- ☐ Uitkering
- ☐ ZZP'er
- ☐ Zeg ik liever niet
- ☐ Andere:

Wat is uw de hoogste opleiding die u heeft gedaan? *

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- ☐ Ik heb geen opleiding afgemaakt
- ☐ Lagere school/basisschool
- ☐ Lager of voorbereidend beroepsonderwijs (LBO)
- ☐ MAVO/VMBO
- ☐ HAVO/VWO
- ☐ MBO
- ☐ HBO
- ☐ WO

- ☐ Zeg ik liever niet
- ☐ Andere

Eetgewoonten kinderen

Op een schaal van 1-10, hoe gezond vindt u dat uw gezin eet? *

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- ☐ 1
- ☐ 2
- ☐ 3
- ☐ 4
- ☐ 5
- ☐ 6
- ☐ 7
- ☐ 8
- ☐ 9
- ☐ 10

Eet uw kind elke dag fruit? *

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- ☐ Ja, 2 stuks of meer per dag
- ☐ Ja, 1 stuk per dag
- ☐ Nee, niet elke dag
- ☐ Nee, mijn kind lust geen fruit

Eet uw kind elke dag groente? *

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- ☐ Ja, 2 opscheplepels of meer per dag
- ☐ Ja, 1 opscheplepel per dag
- ☐ Nee, niet elke dag
- ☐ Nee, mijn kind lust geen groente

Wat krijgt uw kind als eten en drinken mee naar school? *

Vul uw antwoord(en) hier in:

- Drinken
- Tussendoortjes
- Lunch

Krijgt uw kind nog eten of drinken op school? Zo ja, wat? *

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- ☐ Ja
- ☐ Nee

Geef hier een toelichting op uw antwoord:

Eten thuis

Wie doet de boodschappen thuis? *

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- ☐ Mama
- ☐ Papa
- ☐ Mama en papa samen
- ☐ Kinderen
- ☐ Andere

Wie verzorgt het avondeten thuis? *

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- ☐ Mama
- ☐ Papa
- ☐ Mama en papa samen
- ☐ Kinderen
- ☐ Andere

Hoe wordt het avondeten meestal bereid? *

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- ☐ Afhaal
- ☐ Magnetron
- ☐ Kant en klaar
- ☐ Zelf gekookt
- ☐ Andere

Wat vindt u gezond eten? Kunt u een aantal voorbeelden geven van producten/categorieën?

Vul uw antwoord(en) hier in:

- Voorbeeld 1
- Voorbeeld 2
- Voorbeeld 3

Kiest u wel eens bewust voor gezondere producten? Bijvoorbeeld volkoren brood, producten zonder suiker, etc. Waarom wel/niet? *

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- ☐ Ja
- ☐ Nee

Geef hier een toelichting op uw antwoord:

Budget voor eten

Waar doet u boodschappen? *

Selecteer alle mogelijkheden:

- ☐ Supermarkt
- ☐ Markt
- ☐ Voedselbank
- ☐ Andere:

Hoeveel besteedt u wekelijks aan boodschappen voor het hele gezin? *

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- ☐ 0-25 euro
- ☐ 25-50 euro
- ☐ 50-75 euro
- ☐ Meer dan 75 euro

Vindt u dat u genoeg budget heeft voor boodschappen? *

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- ☐ Ja
- ☐ Nee

Zou uw koopgedrag veranderen als u meer budget had? Zo ja, wat zou u meer of minder kopen? *

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- ☐ Ja
- ☐ Nee

Geef hier een toelichting op uw antwoord:

Gezonde voedingskeuzes

Heeft u wel eens voorlichting (les/onderwijs) gehad over gezonde voeding? Zo ja, waar ging dat over? *

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- ☐ Ja
- ☐ Nee

Geef hier een toelichting op uw antwoord:

Wat zijn redenen voor u die een gezonde keuze moeilijk(er) maken? *

Selecteer alle mogelijkheden:

- ☐ Geld
- ☐ Ik heb niet altijd zin/tijd om te koken
- ☐ Ik weet niet precies wat gezond eten is
- ☐ Ik vind gezond eten niet lekker
- ☐ Mijn kinderen vinden gezond eten niet lekker
- ☐ Andere:

Wat maakt het volgens u makkelijker om gezonde keuzes te maken? Kunt u specifieke voorbeelden geven? U kunt bijvoorbeeld denken aan omgevingsfactoren, financiële factoren, motivatie, tijd etc.

Vul uw antwoord hier in:

Wat maakt het volgens u moeilijker om gezonde keuzes te maken? Kunt u specifieke voorbeelden geven? U kunt bijvoorbeeld denken aan omgevingsfactoren, financiële factoren, motivatie, tijd etc.

Vul uw antwoord hier in:

Uw mening

Deze laatste twee vragen zijn voor ons erg belangrijk. Schrijf vooral al uw ideeën op, wees creatief :)

Denkt u dat voorlichting over gezonde voeding gezinnen zou helpen om voor gezondere opties te kiezen? Bijvoorbeeld onderwijs op de basisschool voor ouders en kinderen. Waarom wel/niet? *

Kies één van de volgende mogelijkheden:

- ☐ Ja
- ☐ Nee

Geef hier een toelichting op uw antwoord:

Hoe denkt u dat de gemeente Dordrecht u en uw gezin het beste kan helpen bij het maken van gezonde voedselkeuzes? *

Vul uw antwoord hier in:

Verzend uw enquête.

Bedankt voor uw deelname aan deze enquête.

11.2 Bijlage 2: antwoorden op de vragenlijst

Tabel 1.A: Antwoorden op de vragen over de eetgewoonten van kinderen

Eetgewoonten kinderen

Op een schaal van 1-10, hoe gezond vindt u dat uw gezin eet?

---

1 (0%)	2 (0%)	3 (0%)	4 (0%)	5 (0%)	6 (0%)	7 (44,4%)	8 (33,3%)	9 (11,1%)	10 (11,1%)

Eet uw kind elke dag fruit?

Ja, 2 stuks of meer per dag (33,3%)	Ja, 1 stuk per dag (66,7%)	Nee, niet elke dag (0%)	Nee, mijn kind lust geen fruit (0%)

Eet uw kind elke dag groente?

Ja, 2 opscheplepels of meer per dag (44,4%)	Ja, 1 opscheplepel per dag (33,3%)	Nee, niet elke dag (22,2%)	Nee, mijn kind lust geen groente (0%)

Wat krijgt uw kind als drinken mee naar school?

Siroop (33,3%)	Water (55,6%)	Melk (11,1%)

Wat krijgt uw kind als tussendoortje mee naar school?

Fruit (66,7%)	Mix van fruit en koek (33,3%)

Wat krijgt uw kind als lunch mee naar school?

Gegeven antwoorden:
Volkoren boterham (44,4%)
Brood (44,4%)

Krijgt uw kind nog eten of drinken op school?

Gegeven antwoorden:
Geen
Melk (44,4%)
Fruit (22,2%)

Tabel 1.B: Antwoorden op vragen over eetgewoonten thuis

Eetgewoonten thuis			
Wie doet de boodschappen thuis?			
Mama 44,4% (4)	Papa 0% (0)	Mama en papa samen 55,6% (5)	Kinderen 0% (0)
Wie verzorgt het avondeten?			
Mama 44,4% (4)	Papa 11,1% (1)	Mama en papa samen 44,4% (4)	Kinderen 0% (0)
Hoe wordt het avondeten meestal bereid?			
Afhaal 0% (0)	Magnetron 0% (0)	Kant en klaar 0% (0)	Zelf gekookt 100% (9)
Wat vindt u gezond eten? Kunt u voorbeelden geven?			
Gegeven antwoorden: - Groenten (4 x geantwoord) - Aardappel, groente, vlees (2x geantwoord) - Pasta met groenten in de saus (2x geantwoord) - Rijst met vlees en groenten (3x geantwoord) - Maaltijdsalades (1x geantwoord) - Wraps met groenten (1x geantwoord) - Vlees/Kip (2x geantwoord) - Boterham meergranen (2x geantwoord) - Noten (1x geantwoord) - Fruit (1x geantwoord)			
Kiest U weleens bewust voor gezondere producten. Bijvoorbeeld volkoren brood, producten zonder suiker, etc. Waarom wel/niet?			
Ja 100% (9) Toelichting (n=2): - Maar wil niet altijd zeggen dat mijn zoon dat ook wil. Fruit en groenten zijn geen probleem maar brood wel. (1x geantwoord) - Kinderopvang aan huis (1x geantwoord)		Nee 0% (0)	

Tabel 1.C: Antwoorden op de vragen over het budget voor eten

Budget

Waar doet u boodschappen?

Supermarkt (100%)	Markt (11,1%)	Voedselbank (0%)

Hoeveel besteedt uw wekelijks aan boodschappen voor het hele gezin?

0-25 euro (0%)	25-50 euro (11,1%)	50-75 euro (22,2%)	Meer dan 75 euro (66,7%)

Vindt u dat u genoeg budget heeft voor boodschappen?

Ja (77,8%)	Nee (22,2%)

Zou uw koopgedrag veranderen als u meer budget had?

Ja (44,4%) Toelichting (n=3): - Meer verse producten kopen i.p.v. een potje - Meer A-merken kopen - Meer fruit en groenten kopen	Nee (55,6%)

Tabel 1.D: Antwoorden op de vragen over gezonde voedingskeuzes

Gezonde voedingskeuzes

Heeft u weleens voorlichting (les/onderwijs) gehad over gezonde voeding? Zo ja waar ging dat over?

Ja 22,2% (2) Toelichting (n=2): - Schijf van vijf - Vroeger op de huishoudschool	Nee 77,8% (7)

Wat zijn redenen voor u die een gezonde keuze moeilijk(er) maken? (multipelchoice)

Geld	Ik heb niet altijd tijd/zin om te koken	Ik weet niet precies wat gezond eten is	Ik vind gezond eten niet lekker	Mijn kinderen vinden gezond eten niet lekker
3x	6x	1x	0x	1x

Wat maakt het volgens u makkelijker om gezonde keuzes te maken. Kunt u specifieke voorbeelden geven? (U kunt bijvoorbeeld denken aan omgevingsfactoren, financiële factoren, motivatie, tijd etc.)

Gegeven antwoorden (n=8):

- Meer tijd
- Met geld kan je alle verschillende groenten en fruit kopen. Nu beperk ik me tot de goedkoopste groenten en fruit en krijgen mijn kinderen niet de afwisseling die ik zou willen.
- Gezonde kinderopvang aan huis
- School die van je vraagt om alleen gezonde dingen mee te geven
- Boodschappen voor een week doen zodat je niet aan het einde van een werkdag hoeft te besluiten wat je gaat doen.
- Van tevoren bedenken wat je gaat eten, bijvoorbeeld een week van tevoren
- Financieel geeft meer ruimte voor variatie
- Ik werk zelf continu diensten, vaak kook ik wel maar soms ben ik moet en kies ik voor een makkelijke afhaalmaaltijd.

Wat maakt het volgens u moeilijker om gezonde keuzes te maken? Kunt u specifieke voorbeelden geven? (U kunt bijvoorbeeld denken aan omgevingsfactoren, financiële factoren, motivatie, tijd etc.)

Gegeven antwoorden (n= 6):

- Motivatie (trek in iets hebben) en tijd
- Financiële situatie. Vers groente en fruit niet altijd mogelijk. Een appel is duurder dan een koek/rijstwafel mee naar school.
- Meer tijd rond etenstijd zou fijn zijn samen met een wat ruimer budget. Meer tijd om boodschappen te doen, er is hier geen winkel in de buurt.
- Vermoeidheid/stress
- Als je ergens bent en het wordt te laat (vaak dan bestellen of Macdonalds)
- De gezonde hype gevoelige producten zijn vaak duurder.

Tabel 1.E: Antwoorden op de vragen over de mening van ouders

Mening Ouders

Denkt u dat voorlichting over gezonde voeding gezinnen zou helpen om voor gezondere opties te kiezen? Bijvoorbeeld onderwijs op de basisschool voor ouders en kinderen. Waarom wel/niet?

Ja (88,9%) Toelichting (n=7): - Het is iets belangrijks om aan kinderen mee te geven. Vooral als het gezin er absoluut niks om geeft wat het kind eet. - Bewustwording is altijd goed. Zeker als het gaat om suiker inname. Beperking daarvan kost geen geld. - Ja, zeker voor kinderen proeven en ontdekken. - Hangt ook van de vorm van de voorlichting af. Je hoeft me echt niet in een klasje te zetten om te vertellen wat ik moet eten. Maar juist die dagelijkse kleine dingen die je steeds herinneren. - Dit zodat kinderen ook zien hoe gezond het is om beter te eten, kinderen zien gauw veel al als gezond. - Ouders weten soms wel wat gezond is, maar weten soms niet hoe te combineren. - Maar het moet ook niet doorschieten, dat vind ik op dit moment met al die vega reclames, die vertrouw ik niet. Je noemt een vega burger niet naar een vleesproduct. Bijvoorbeeld vega kip burger.	Nee (11,1%)

Hoe denkt u dat de gemeente Dordrecht u en uw gezin het beste kan helpen bij het maken van gezonde voedselkeuzes?

Antwoorden (n=9):   - Een boekje met makkelijke ideeën/recepten sturen.   - School fruit op elke school. Niet alleen op achterstandsscholen. Op 'gewone' scholen is het voor (alleenstaande) gezinnen ook niet altijd mogelijk om met deze prijzen groenten en fruit te kopen.   - Gezondere keuzes toegankelijker maken.   - Stimuleer verse en gezonde afhaal opties (denk aan thuisgekookt.nl).   - Gezonder eten niet te duur te maken!   - Niet alles loopt goed.   - Leuke, simpele en vooral goedkope, gezonde recepten aanbieden.   - Geen idee (n = 2).

11.3 Bijlage 3: interview

Tabel 2.A: Vragen korte interview

Vragen van het korte interview

Vraag 1	Hoe kan de gemeente Dordrecht helpen om gezonde voedingskeuzes te stimuleren?
Vraag 2	Welke factoren belemmeren het maken van gezonde voedingskeuzes in uw gemeente Dordrecht?
Vraag 3	Wat motiveert u om gezonde voeding te eten?

11.4 Bijlage 4: verantwoordingsformulier gebruik persoonsgegevens

Checklist en Verantwoordingsformulier gebruik persoonsgegevens

Beantwoord de volgende vragen en voeg de antwoorden toe als bijlage aan het definitief verslag onder de titel 'Verantwoordingsformulier gebruik persoonsgegevens'.

In Bijlage 4 van de Handleiding Community project vind je een checklist voor informatiebrief en toestemmingsformulier.

Vraag 1

Probeer zoveel mogelijk te vermijden om direct identificerende gegevens te vragen. *Voorbeelden van direct identificerende gegevens zijn: Voornaam, achternaam, adresgegevens; geboortedatum of leeftijd, BSN; geslacht; telefoonnummer of e-mail; verzekeringsgegevens; niet-medisch beeldmateriaal; tracking gegevens; toegangs- of identificatiegegevens; strafrechtelijke gegevens.*

Als er geen direct identificerende gegevens verzameld worden ga dan naar vraag 2.

Is het wel nodig om direct identificerende persoonsgegevens te verzamelen, beantwoord dan de volgende vragen:

- Waarom is dit nodig?
Antwoord: Om de privacy en de anonimiteit van de deelnemers te waarborgen.
- Vraag altijd toestemming vragen aan de betreffende personen om hun gegevens te mogen verwerken.
- Voeg een voorbeeld toe van het toestemmingsformulier aan het definitief verslag.
- Welke gegevens heb je verzameld? (aanvinken)
  - ☐ Voor- en achternaam
  - ☐ Adresgegevens
  - ☒ Geboortedatum of leeftijd
  - ☐ BSN
  - ☒ Geslacht
  - ☒ Tel. nummer of e-mail
  - ☐ Verzekeringsgegevens
  - ☐ Niet-medisch beeldmateriaal
  - ☐ Tracking gegevens

- ☐ Toegangs- of identificatiegegevens
- ☐ Strafrechtelijke gegevens
- ☐ Anders.....

- Zijn de onderzoeksgegevens gescheiden van de direct identificerende gegevens?
  - Nee
  - ☐ Ja, geef aan hoe dit is gedaan: .....

- De direct identificerende gegevens mogen alleen bewaard worden in een ID-map op de afdeling MGZ. *
- Geef exact aan wie toegang hebben tot deze gegevens:
Naam student: Sophie de Bondt, Veroni Stolk, Nicky Slood, Renske Scheerder, Maud Geerts, Kelsey Weustink

* Instructies volgen op Canvas

Vraag 2

- Worden er door de CP-groep onderzoeksgegevens verzameld? (vragenlijst, focusgroep, interview)
  - ☐ Nee
  - Ja, voor welk doel worden de gegevens verzameld: voor het veldwerk zijn enquêtes afgenomen om de meningen van ouders te vragen.
- Vraag altijd toestemming aan de betreffende persoon om hun gegevens te mogen verwerken.
- Voeg een voorbeeld toe van het toestemmingsformulier.
- Welke gegevens heb je verzameld?
Beschrijf de onderzoeksgegevens en geef aan of er ook bijzondere persoonsgegevens gevraagd worden (aanvinken)
  - ☐ Godsdienst
  - ☐ Politieke opvattingen
  - ☐ Ras/ethniciteit
  - ☐ Seksuele leven
  - ☐ Biometrische gegevens
  - Gezondheid
    - ☐ Genetische gegevens (zoals DNA)
    - ☐ Vakbondslidmaatschap
    - ☐ Geen van bovenstaande
- Het is niet toegestaan om tools te gebruiken voor de dataverzameling die niet zijn goedgekeurd door de Erasmus MC Security Officer. Gebruik LimeSurvey voor vragenlijsten. Gebruik Teams voor online focusgroepen of interviews.
Welke tools zijn gebruikt voor het verzamelen van de data?
Antwoord: LimeSurvey
- Verzamelde data mogen niet buiten de Erasmus MC beveiligde omgeving bewaard worden. Niet in een cloud, niet op een laptop, niet op een USB stick. Maak gebruik van het projectgroep team in MS Teams*. Bewaar data, na afloop, alleen in het projectgroep Team.
- Geef exact aan wie toegang hebben tot deze gegevens:
Naam student: Sophie de Bondt, Veroni Stolk, Nicky Slood, Renske Scheerder, Maud Geerts, Kelsey Weustink

* zie bericht van 20 januari 2022 op Canvassite Ba3SOZP

Vraag 3

Komen de gegevens van een derde partij?

- ☒ Nee
- ☐ Ja

- Voor het uitwisselen van gegevens tussen organisaties is het verplicht om eerst een Data Transfer Agreement af te sluiten.

11.5 Bijlage 5: informatie- en toestemmingsformulier vragenlijst

Onderzoek; stimuleren van gezonde voedingskeuzes bij gezinnen in gemeente Dordrecht

- Dit onderzoek wordt uitgevoerd door studenten van het Erasmus MC in opdracht van de gemeente Dordrecht. Er is een samenwerking met de GGD ZHZ. Het onderzoek wordt uitgevoerd onder ouders met kinderen op de regenboogschool.
- Het doel van het onderzoek is om erachter te komen op welke manieren de gemeente Dordrecht gezinnen kan stimuleren om gezonde voedingskeuzes te maken.
- Het onderzoek zal lopen tot halverwege maart. Aangezien het relevant is voor alle ouders met kinderen op de Regenboogschool zal er geen screening plaats vinden en kunnen alle ouders die dit willen deelnemen. Het onderzoek zal plaatsvinden in de vorm van een interview dat zal worden afgenomen door de studenten. Dit zal ongeveer een half uur per interview duren.

Doet u mee met het onderzoek? Dan vragen wij u om toestemming te geven om uw gegevens te verzamelen, gebruiken en bewaren.

- *Welke gegevens bewaren we?*

We bewaren uw persoonlijke gegevens en onderzoeksgegevens. Persoonlijke gegevens (bijv. naam, huisadres) kunnen direct tot u herleid worden.

Onderzoeksgegevens zijn gegevens die voortkomen uit het onderzoek, zoals de antwoorden die u op vragenlijsten heeft gegeven.

- *Waarom verzamelen, gebruiken en bewaren we uw gegevens?*

We verzamelen, gebruiken en bewaren uw onderzoeksgegevens om de vragen van dit onderzoek te kunnen beantwoorden en om de resultaten te kunnen publiceren. Uw persoonsgegevens zullen uiteraard niet gepubliceerd worden.

- *Hoe beschermen we uw privacy?*

Om uw privacy te beschermen geven wij uw onderzoeksgegevens een code. Deze code is gekoppeld aan uw persoonlijke gegevens. Zo hoeven we geen persoonlijke gegevens te gebruiken bij de analyses. Als we uw onderzoeksgegevens verwerken in analyses, gebruiken we steeds alleen die code. Ook in rapporten en publicaties over het onderzoek kan niemand achterhalen dat het over u ging. De sleutel van de code wordt apart bewaard op een beveiligde plek binnen het Erasmus MC.

- *Gegevensverzameling en gegevensverwerking*

Indien u meedoet met het onderzoek en toestemming geeft voor het verzamelen, gebruiken en bewaren van uw persoonlijke - en onderzoeksgegevens, stemt u ermee in dat uw gegevens worden opgeslagen en verwerkt. In eerste instantie gebeurt dit in het Erasmus MC, maar het kan goed zijn dat wij uw gecodeerde onderzoeksgegevens delen met onze partners binnen het onderzoek. Met de partners maakt het Erasmus MC afspraken over het bewaren en gebruiken van uw gecodeerde onderzoeksgegevens. Het Erasmus MC zorgt er dan voor dat uw gecodeerde onderzoeksgegevens op een gelijkwaardig niveau worden beschermd als binnen het Erasmus MC.

Wie kunnen uw gegevens zien?

Onderzoekers van het onderzoeksteam in het Erasmus MC, maar ook onderzoekers van onze partners in het onderzoek, kunnen uw versleutelde onderzoeksgegevens gebruiken om de vragen van het onderzoek te beantwoorden. Deze onderzoeksgegevens bevatten dus alleen de code en niet uw naam of andere persoonlijke gegevens.

Alleen de studenten die het onderzoek bij u afnemen kunnen wel uw naam en andere persoonlijke gegevens zonder code inzien. Dit zijn de onderzoekers die direct contact met u moeten kunnen hebben over het onderzoek of moeten kunnen controleren of het onderzoek goed is uitgevoerd. Personen die inzage hebben in uw naam en andere persoonlijke gegevens houden deze gegevens uiteraard geheim en zijn gebonden aan geheimhoudingscontracten.

- *Hoelang bewaren we uw gegevens?*

We bewaren uw gegevens minimaal 10 jaar in het Erasmus MC na afloop van het onderzoek. Dit doen wij zodat gecontroleerd kan worden of het onderzoek goed en betrouwbaar is uitgevoerd.

- *Kunt u uw toestemming voor het gebruik van uw gegevens weer intrekken?*

U kunt uw toestemming voor het gebruik van uw gegevens op ieder moment intrekken. Maar let op: trekt u uw toestemming in, en hebben onderzoekers dan al gegevens verzameld voor het onderzoek? Dan mogen zij deze gegevens nog wel gebruiken.

- *Wilt u meer weten over uw privacy?*

Wilt u meer weten over uw rechten bij de verwerking van persoonsgegevens? Kijk dan op www.autoriteitpersoonsgegevens.nl.

Als u vragen heeft over uw rechten of klachten heeft over de verwerking van uw persoonsgegevens raden we u aan om deze eerst te bespreken met het onderzoeksteam. U kunt ook naar de Functionaris Gegevensbescherming van het Erasmus MC gaan of een klacht indienen bij de Autoriteit Persoonsgegevens.

Toestemmingsformulier

- Ik heb de informatiebrief over het onderzoek gelezen. Ook kon ik vragen stellen. Ik had genoeg tijd om te beslissen of ik meedoe.
- Ik weet dat meedoen vrijwillig is. Ook weet ik dat ik op ieder moment kan beslissen om toch niet mee te doen met het onderzoek. Of om ermee te stoppen. Ik hoef dan niet te zeggen waarom ik wil stoppen.
- Ik geef toestemming voor het verzamelen, verwerken en bewaren van mijn gegevens zoals omschreven in de informatiebrief.
- Ik weet dat gedurende het onderzoek mijn gegevens verzameld, verwerkt en bewaard worden in het Erasmus MC en mogelijk ook bij partners binnen het onderzoek. Ik ben erover geïnformeerd dat hier mogelijk andere wetten en regels gelden rondom de bescherming van persoonsgegevens. Ik ben ervan op de hoogte dat het Erasmus MC maatregelen neemt om een gelijkwaardig beschermingsniveau te garanderen.
- Ik weet dat sommige mensen al mijn persoonlijke gegevens kunnen inzien. Die mensen staan in de informatiebrief. Ik geef deze mensen toestemming om mijn gegevens in te zien voor genoemde doeleinden.

11.6 Bijlage 6: logboek

Wie?	Wanneer?	Wat?	Tijd?
Iedereen	7 december 2021	VO Community Project	1 uur
Iedereen	22 december 2021	Teams meeting met begeleiders	1 uur
Iedereen	10 januari 2022	Brainstormen, vragenlijsten maken, mailen	3 uur
Iedereen	12 januari 2022	Brainstormen, planning maken, onderzoeksvragen opstellen, mailtjes sturen, achtergrondinformatie onderzoeken	4 uur
Iedereen (behalve Renske)	17 januari 2022		2 uur
Veroni & Nicky	19 januari 2022	Start literatuuronderzoek	3 uur
Sophie, Kelsey, Maud	19 januari 2022	Starten methodes literatuur- en veldonderzoek	3 uur
Nicky	22 januari 2022	Werken aan literatuur onderzoek	2 uur
Nicky, Renske, Veroni	23 januari 2022	Werken aan literatuur onderzoek	3 uur

Veroni, Renske	23 januari 2022	Werken aan literatuur onderzoek	1,5 uur
Iedereen	24 januari 2022	Meeting Adriana	1 uur
Sophie, Kelsey, Maud	27 januari 2022	Werken aan veldonderzoek	2 uur
Nicky	27 januari 2022	Werken aan literatuuronderzoek	2,5 uur
Kelsey	29 januari 2022	Informatie- en toestemmingsformulier maken	3.5 uur
Renske, Veroni	31 januari 2022	Werken aan literatuur onderzoek	2 uur
Renske, Veroni, Nicky	1 februari 2022	Werken aan Literatuuronderzoek	1 uur
Iedereen	1 februari 2022	Vergadering met Adriana	1 uur
Nicky	2 februari 2022	Werken aan zoekopdracht	2 uur
Veroni	3 februari 2022	Werken aan zoekopdracht	2 uur
Nicky	3 februari 2022	Werken aan zoekopdracht	2 uur
Renske	3 februari	Werken aan zoekopdracht	1,5 uur
Iedereen	17 februari 2022	Meeting verdere gang van zaken	1 uur
Sophie	17 februari 2022	Artikelen screenen	3 uur
Veroni	18 februari 2022	Artikelen screenen	1.5 uur
Maud	18 februari 2022	Artikelen screenen	1,5 uur
Maud	21 februari 2022	Artikelen screenen	3 uur
Veroni	21 februari 2022	Artikelen screenen	2,5 uur
Nicky	21 februari 2022	Artikelen screenen	1 uur
Nicky	22 februari 2022	Artikelen screenen	2 uur
Maud	22 februari 2022	Artikelen screenen	3 uur
Renske	22 februari 2022	Artikelen screenen	3 uur

Iedereen	23 februari 2022	Meeting met Adriana	1 uur
Nicky, Veroni, Kelsey, Maud	24 februari 2022	Voorbereiden interviews	1 uur
Nicky, Veroni, Renske, Kelsey, Maud	25 februari 2022	Naar Dordrecht	4 uur
Sophie, Nicky, Veroni	28 februari 2022	Vragenlijst online versie en begin screening full-text	5 uur
Maud	28 februari 2022	Artikelen excluseren	5 uur
Iedereen	28 februari 2022	Meeting	1 uur
Sophie en Nicky	1 maart 2022	Vragenlijst opnieuw maken met aanpassingen	3 uur
Maud	1 maart 2022	Full text artikelen gescreend	3 uur
Renske	1 maart 2022	Full text artikelen gescreend	5 uur
Veroni	1 maart 2022	Full text artikelen gescreend	2 uur
Nicky	2 maart 2022	Full text artikelen gescreend	3 uur
Maud	2 maart 2022	Full text artikelen gescreend	1 uur
Kelsey	2 maart 2022	Full text artikelen gescreend	4 uur
Iedereen	2 maart 2022	Meeting over artikelen	1 uur
Renske	2 maart 2022	Full text artikelen gescreend	1 uur
Kelsey en Renske	3 maart 2022	Definitieve artikelen	3 uur
Maud	3 maart 2022	Schrijven methode veldwerk	1 uur
Nicky	3 maart 2022	Schrijven methode literatuur onderzoek	1 uur
Kelsey	4 maart 2022	Definitieve artikelen/exclusie criteria	3,5 uur
Renske	4 maart 2022	Definitieve artikelen/exclusie criteria	3 uur
Iedereen	4 maart 2022	Meeting Adriana	1 uur
Sophie en Veroni	5 maart 2022	Inleiding schrijven	2 uur
Nicky	5 maart 2022	Methode aanpassen en materiaal opsturen naar adriana	0,5 uur

Kelsey & Renske	6 maart 2022	Figuren	1 uur
Renske, Sophie en Maud	11 maart 2022	Werken aan literatuur onderzoek	4 uur
Nicky en Veroni	11 maart 2022	Tabellen maken voor veldonderzoek	4 uur
Renske	12 maart	Resultaten verzamelen	4 uur
Renske, Sophie en Maud	12 maart 2022	Overleg literatuur onderzoek	1 uur
Maud	12 maart 2022	Resultaten literatuuronderzoek	2 uur
Veroni	12 maart 2022	Resultaten veldonderzoek geschreven	2,5 uur
Kelsey	12 maart 2022	Resultaten veldonderzoek geschreven	2.5 uur
Renske	13 maart	Resultaten verzamelen	10 uur
Veroni	13 maart 2022	Inleiding herschreven	2 uur
Kelsey	13 maart 2022	Resultaten veldonderzoek geschreven	4 uur
Sophie	13 maart 2022	Inleiding, methode en resultaten	7 uur
Maud	13 maart 2022	Methode en resultaten, discussie	5 uur
Kelsey	13 maart 2022	Discussie, inleiding, resultaten	4,5 uur
Iedereen	14 maart 2022	Overleg stand van zaken	1 uur
Sophie	14 maart 2022	Start presentatie	2 uur
Nicky	14 maart 2022	Tabellen opmaken en stuk methode schrijven	4 uur
Renske	14 maart	Resultaten schrijven	6 uur
Iedereen	15 maart 2022	Meeting met Adriana	1,5 uur
Maud en Nicky	15 maart 2022	Tekst aanpassen	3 uur
Sophie	15 maart 2022	Referenties Tabellen en resultaten	8 uur

		Presentatie	
Kelsey	15 maart 2022	Discussie/ aanbeveling/ conclusie	4 uur
Renske	15 maart	Resultaten schrijven	4 uur
Nicky	15 maart 2022	Visuele tabellen maken en teksten aanpassen	3 uur
Maud	15 maart 2022	Teksten aanpassen, resultaten	3,5 uur
Sophie	16 maart 2022	Leren presentatie	5 uur
Maud	16 maart 2022	Discussie stukje geschreven	1 uur
Kelsey	16 maart 2022	discussie/ aanbeveling/ conclusie	3.5 uur
Iedereen	16 maart 2022	Heel het verslag doornemen	1,5 uur
Renske	16 maart 2022	Powerpoint maken	2,5 uur
Iedereen	17 maart 2022	Symposium en samenwerken	3,5 uur
Iedereen	17 maart 2022	Werken aan verslag	2,5 uur
Maud	17 maart 2022	Heel het verslag doornemen en aanpassen	2 uur
Kelsey	17 maart 2022	Heel het verslag doornemen en aanpassen	2 uur
Renske	17 maart 2022	SEP resultaten	1 uur
Nicky	17 maart 2022	Figuren maken/visuele opmaak	1 uur
Sophie en Veroni	18 maart 2022	Alles van de opmaak (tabellen, referenties)	6 uur
Sophie en Veroni	7 december 2021-18 maart 2022	Contactpersoon	4 uur
Nicky	18 maart 2022	Checklist verantwoordingsgegevens	0,5 uur

